

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

258

Wyzwania współczesnej polityki turystycznej Problemy funkcjonowania ryнку turystycznego

Redaktor naukowy

Andrzej Rapacz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Wiesław Alejziak, Małgorzata Bednarczyk, Stefan Bosiacki, Ewa Dziedzic,
Irena Jędrzejczyk, Magdalena Kachniewska, Włodzimierz Kurek,
Barbara Marciszewska, Agnieszka Niezgoda, Aleksander Panasiuk,
Józef Sala, Jan Sikora, Teresa Żabińska, Aleksander Szwichtenberg

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-218-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. Branża turystyczna

w obliczu wyzwań współczesnego rynku turystycznego

Iwona Bąk: Turystyka w obliczu starzejącego się społeczeństwa.....	13
Renata Seweryn: Lojalność odwiedzających wyzwaniem dla obszaru recepcji turystycznej w obecnych warunkach rynkowych.....	24
Ewa Szczepanowska, Beata Kaczor, Karolina Pawelek: Struktura oferty wybranych hoteli spa przy granicy polsko-niemieckiej – analiza porównawcza.....	35
Agata Niemczyk: Motywy jako determinanta zachowań uczestników turystyki kulturowej.....	47
Joanna Kosmaczewska: Działania inwestycyjne w okresie spowolnienia gospodarczego na przykładzie podmiotów branży turystycznej i firm kooperujących zlokalizowanych w gminie wiejskiej.....	58
Andrzej Hadzik, Adam Ryszard Szromek, Rajmund Tomik: Kibice międzynarodowych widowisk sportowych jako nowa kategoria konsumentów turystyki w Polsce.....	68
Marek Stuczyński: Odpowiedzialność hotelarstwa za środowisko w kontekście turystyki zrównoważonej.....	79
Jolanta Wojciechowska: Ścieżki rozwoju organizacyjnego turystyki w Polsce – od rewolucyjnego po ewolucyjny system.....	89
Krzysztof Borodako, Michał Rudnicki: Dostosowanie oferty portu lotniczego Kraków-Balice w kontekście obsługi turystyki biznesowej w Krakowie.....	103
Marek Lawin, Tomasz Napierała: Efektywność środków wydatkowanych na rzecz rozwoju turystyki przez samorzady gminne województwa łódzkiego.....	113
Józef Sala, Joanna Górna: Hotelarstwo a współczesne tendencje rozwoju turystyki.....	127
Eugenia Panfiluk: Strategia zarządzania turystyką na obszarach przyrodniczo cennych na przykładzie jednostek obszaru metropolitalnego Białegostoku.....	139
Adam Pawlicz: Koncepcja dóbr merytorycznych jako uzasadnienie działań podmiotów publicznych na rynku turystycznym.....	152

Dawid Milewski: Postulaty przewozowe jako cechy jakości przewozów turystycznych	161
Marlena Prochorowicz, Bogusław Stankiewicz: Zachowania konsumentów na rynku usług agroturystycznych	172

Część 2. Współpraca sektorowa warunkiem realizacji celów i zadań polityki turystycznej na poziomie lokalnym i regionalnym

---

Arkadiusz Niedziółka: Stan i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w powiecie nowotarskim z wyszczególnieniem gminy Czorsztyn	187
Joanna Kizielewicz: Partnerstwo na rzecz rozwoju polityki turystycznej w województwach nadmorskich w Polsce	196
Michał Żemła, Anna Staszewska: Rola interesariuszy w budowie konkurencyjnych produktów turystycznych na podstawie Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	209
Włodzimierz Banasik, Dagmara Fiszer: Turystka w rozwoju społeczno-gospodarczym miasta Żyrardowa	219
Maciej Dębski: Architektura marki jako narzędzie budowania konkurencyjności destynacji turystycznych	228
Romuald Ziółkowski: Turystyczna Sieć Współpracy – doświadczenia w zakresie budowy klastrów turystycznych	240
Agata Balińska, Weronika Cieśluk: Marka w tworzeniu turystycznego wizerunku miasta Elk	251
Teresa Żabińska: Turystyka kreatywna. Koncepcja i możliwości rozwoju w Polsce	260
Stefan Bosiacki, Agata Basińska-Zych: Rola samorządu lokalnego w rozwoju turystyki w warunkach kryzysu ekonomicznego – na przykładzie województwa wielkopolskiego	271

Summaries

Iwona Bąk: Tourism in the face of an aging society	23
Renata Seweryn: The loyalty of visitors as a challenge for the tourist destination area in current market conditions	34
Ewa Szczepanowska, Beata Kaczor, Karolina Pawelek: The comparison of offers in selected spa centers at the Polish-German border – comparable analysis	46
Agata Niemczyk: Motives as a behaviour determinant of participants of culture tourism	57
Joanna Kosmaczewska: Investment activities in the economic slowdown period on the example of entities operating in the tourism sector and cooperating companies located in the rural commune	67

Andrzej Hadzik, Adam Ryszard Szromek, Rajmund Tomik: Fans of international sport events as a new category of consumers of tourism in Poland	78
Marek Stuczynski: Responsibility for the environment in the hotel industry in the context of sustainable tourism	88
Jolanta Wojciechowska: The paths of the organizational development of tourism in Poland – from revolutionary to evolutionary	102
Krzysztof Borodako, Michał Rudnicki: Adjustment of the offer of Kraków-Balice airport to the changes of business tourism in Krakow	112
Marek Lawin, Tomasz Napierała: Effectiveness of funds for tourism development in local communities in the region of Lodz	126
Józef Sala, Joanna Górna: Trends in tourism and their impact on the hotel business	138
Eugenia Panfiluk: Strategy for tourism management in the areas of great natural interest shown on the example of units of the metropolitan area of Białystok city	151
Adam Pawlicz: Merit goods theory as a justification of public actions on the tourism market	160
Dawid Milewski: Transport postulates as the quantitative attributes of tourism transport	171
Marlena Prochorowicz, Bogusław Stankiewicz: Consumers behaviour on the market of agritourist services	184
Arkadiusz Niedziółka: State and determinants of agritourism development in Czorsztyn community of the Nowy Targ County	195
Joanna Kizielewicz: Partnership for the development of tourist policy in coastal voivodeships in Poland	208
Michał Żemła, Anna Staszewska: Mutual relationships between stakeholders in the creation of competitive tourism products on the basis of Industrial Monuments Route of Silesian Voivodeship	218
Włodzimierz Banasik, Dagmara Fiszer: Tourism in the socio-economic development of Żyrardów	227
Maciej Dębski: Brand architecture as a tool to build competitiveness of tourism destinations	239
Romuald Ziolkowski: Tourist cooperation network – experience in the creation of tourism clusters	250
Agata Balińska, Weronika Cieśluk: Brand in the creation of tourist image of Ełk	259
Teresa Żabińska: Creative tourism. Its concept and development opportunities in Poland	270
Stefan Bosiacki, Agata Basińska-Zych: The role of local government in tourism development in terms of the economic crisis – on the example of Wielkopolska Voivodeship	290

Iwona Bąk

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

TURYSTYKA W OBlicZU STARZEJĄCEGO SIĘ SPOŁECZEŃSTWA

Streszczenie: Celem artykułu jest identyfikacja specyficznych cech turystyki osób starszych. Wzrastająca liczba osób starszych w strukturze populacji to nie tylko wyzwanie dla polityki gospodarczej i społecznej, ale także nowe poważne wyzwanie dla rynku dóbr i usług konsumpcyjnych. Rosnąca w swej masie siła nabywczą uczestników tej grupy wiekowej będzie coraz silniej oddziaływać na rynek towarów i usług związanych z życiem codziennym oraz towarów i usług ponadstandardowych, szczególnie w branży zdrowotnej, motoryzacyjnej, gastronomicznej i turystycznej. Ponadto w artykule dokonano analizy aktywności turystycznej seniorów w Polsce. Podstawę informacyjną badań stanowiły dane statystyczne dotyczące podróży turystycznych osób w wieku 65 lat i więcej.

Słowa kluczowe: zmiany demograficzne na świecie, starzenie się społeczeństwa, aktywność turystyczna seniorów.

1. Wstęp

Zmieniająca się struktura demograficzna świata jest uznawana za kwestię kluczową zarówno dla przyszłości turystyki, jak i dla wielu innych sektorów gospodarki. Najważniejsze problemy, z którymi przyjdzie zmierzyć się w przyszłości, to: wzrost liczby ludności, spadek płodności, starzenie się społeczeństwa i wzrastająca średnia długość życia¹. Wydłużanie się czasu życia sprawia, że ludzie starsi stają się rosnącą liczebnie i strukturalnie kategorią społeczną.

W starzejącym się społeczeństwie zachodzą zmiany w strukturze popytu na towary i usługi. Jednym z aspektów tego zjawiska jest konieczność dostosowania podaży usług turystycznych do osób starszych. Profil demograficzny poszczególnych segmentów rynku turystycznego będzie w przyszłości wyraźnie różnicować ofertę usługową przedsiębiorstw turystycznych. Agencje turystyczne w USA i Europie oraz rządy niektórych państw od wielu lat nie tylko obserwują zjawisko dominacji

---

¹ *Demographic Change and Tourism*, World Tourism Organization and European Travel Commission, Madrid 2010.

osób trzeciego wieku wśród uczestników ruchu turystycznego, ale podejmują także działania stymulujące wykorzystanie obiektów turystycznych przez seniorów poza sezonem turystycznym.

Polscy seniorzy, na tle seniorów zachodnioeuropejskich czy amerykańskich, a także innych grup wiekowych własnego kraju wykazują stosunkowo niski poziom konsumpcji turystycznej. Główną przyczyną tej sytuacji jest nie tylko znacznie niższa siła nabywcza współczesnego polskiego seniora, ale również wyznawany przez niego system wartości, w którym turystyka oraz inne formy spędzania czasu wolnego nie zajmują poczesnego miejsca. Biorąc pod uwagę rosnące zasoby czasu wolnego ludzi starszych oraz zwiększającą się ich liczbę, należy sądzić, że będą one stymulować oddziaływać na kształtowanie koniunktury na rynku usług turystycznych.

Celem artykułu jest identyfikacja specyficznych cech turystyki osób starszych. Wzrastająca liczba osób starszych w strukturze populacji to nie tylko wyzwanie dla polityki gospodarczej i społecznej, ale także nowe poważne wyzwanie dla rynku dóbr i usług konsumpcyjnych. Starzenie się społeczeństwa dotyczy również Polski i dlatego w artykule dokonano analizy aktywności turystycznej seniorów w Polsce. Podstawę informacyjną badań stanowiły dane statystyczne dotyczące podróży turystycznych osób w wieku 65 lat i więcej. Zostały one zaczerpnięte z przeprowadzonego w 2009 r. przez Główny Urząd Statystyczny badania ankietowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych”.

2. Zmiany demograficzne na świecie i w Polsce

W większości krajów świata średnia długość życia rośnie z roku na rok od dziesięcioleci i jest to tendencja, która będzie kontynuowana. Prognozy demograficzne ONZ wskazują jej dalszy wzrost we wszystkich krajach rozwiniętych i rozwijających się. Konsekwencją osiągnięć w dziedzinie medycyny, a co za tym idzie, w dziedzinie poprawy zdrowia i standardu życia będzie zjawisko długowieczności. Najdłużej żyć będą mieszkańcy Ameryki Północnej i Kanady, najkrócej mieszkańcy Azji (tab. 1). Na wszystkich kontynentach średnia długość życia kobiet będzie wyższa od średniej długości życia mężczyzn.

Kolejną ważną kwestią w demografii jest zmieniająca się struktura wieku ludności, zwłaszcza starzenie się ludności na całym świecie. W tabeli 2. pokazano przewidywany wzrost liczby osób w wieku 60 lat i więcej w wybranych krajach świata w roku 2010 w porównaniu z rokiem 1996. We wszystkich krajach miał miejsce wzrost populacji starszych w ogólnej liczbie ludności i wyniósł on od 14% we Włoszech do 62% w Korei Południowej i Malezji. Największy przyrost osób starszych odnotowano w Chinach, USA i Japonii.

Podobnie jak w wielu krajach świata również w Polsce zaznaczył się proces starzenia się ludności i zgodnie z długoletnimi prognozami jego intensywność będzie wzrastać. W tabeli 3. dokonano przeglądu mierników starości demograficznej w okresach wcześniejszych oraz przyszłości. Na podstawie wyznaczonych mier-

Tabela 1. Średnia długość życia na świecie (w latach)

Lata	Ogółem	Europa	Azja	Ameryka Łacińska i Karaiby	Ameryka Północna (USA i Kanada)
1985-1990	63,2	72,8	62,7	67,1	76,0
1990-1995	64,0	72,6	64,2	68,9	76,8
1995-2000	65,2	73,1	65,9	70,7	78,1
2000-2005	66,4	73,8	67,6	72,1	79,0
2005-2010	67,6	75,1	68,9	73,4	79,9
2010-2015	68,9	76,1	68,9	74,5	80,6
2015-2020	70,1	77,1	71,5	75,6	81,2
2020-2025	71,1	78,1	72,6	76,5	81,8
2025-2030	72,1	78,9	73,6	77,3	82,2

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: *Demographic Change and Tourism 2010*.

Tabela 2. Prognozowana liczba ludności w wieku 60 lat i więcej w 2010 r. i jej dynamika w wybranych krajach świata w porównaniu z rokiem 1996

Kraj	Wzrost liczby ludności w 2010 w porównaniu z rokiem 1996		Liczba ludności w 2010 r. (w mln)
	w milionach	w %	
Chiny	41,4	35	161
USA	11,8	27	55
Japonia	11,3	43	38
Brazylia	5,5	47	17
Niemcy	3,1	18	20
Republika Korei	2,6	62	7
Włochy	1,8	14	14
Francja	1,8	15	14
Kanada	1,8	37	7
Wielka Brytania	1,5	12	14
Australia	1,1	39	4
Afryka Południowa	0,9	36	3
Malezja	0,8	62	2
Holandia	0,7	24	4
Szwajcaria	0,3	21	2
Szwecja	0,3	15	2
Austria	0,3	19	2
Singapur	0,1	33	1

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: *Changes in Leisure Time: The impact of Tourism*, World Tourism Organization, Madrid 1999, s. 116.

Tabela 3. Przegląd mierników starości demograficznej w Polsce w latach 1900-2030

Mierniki	1900	1980	1990	2000	2010	2020	2030
Udział ludności w wieku 60 lat i więcej	6,30	13,28	14,89	16,79	19,66	25,39	27,98
Udział ludności w wieku 65 lat i więcej	3,6	10,04	10,21	12,35	13,57	18,38	22,27
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym	–	11,83	12,83	14,80	16,87	22,12	25,24
Współczynnik obciążeń demograficznych*	–	68	72	64	55	68	73
Wskaźnik starości A. Sauvy'ego**	–	46	51	69	105	138	192

* obciążenie demograficzne ludnością w wieku poprodukcyjnym (kobiety – 60 lat i więcej, mężczyźni – 65 lat i więcej) ludności w wieku produkcyjnym (kobiety 18-59 lat, mężczyźni 18-64 lata); ** wskaźnik oznacza liczbę ludzi starych (w wieku 60 lat i więcej) przypadającą na 100 osób młodych (w wieku 0-17 lat)

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Rocznik Demograficzny 2005*, GUS, Warszawa 2006; *Rocznik Demograficzny 2008*, GUS, Warszawa 2009; *Rocznik Demograficzny 2010*, GUS, Warszawa 2011; *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, GUS, Warszawa 2009.

ników można zauważyć, że bez względu na to, jaki miernik starości demograficznej weźmiemy pod uwagę, można zaobserwować wzrost liczby ludności starszej w populacji Polski ogółem. Wskaźnik udziału osób w wieku 60 lat i więcej między rokiem 1900 a 2010 wzrósł ponad trzykrotnie, a wskaźnik udziału ludności w wieku 65 lat i więcej w tym samym okresie wzrósł prawie czterokrotnie. Przy czym należy dodać, że analitycy GUS – posługując się terminem „podwójnego starzenia się społeczeństwa” – twierdzą, że wzrostowi odsetka ludzi w wieku 60 lat i więcej towarzyszy od lat wzrost odsetka osób dożywających sędziwej starości. W latach 2000-2030 liczebność najstarszej populacji, czyli osób w wieku 80 lat i więcej, wzrośnie z 774 tys. do przeszło 2 mln². Wzrost wartości wskaźnika starości A. Sauvy'ego, ukazujący wyraźne dysproporcje między liczbą osób w wieku 60 lat i więcej a osobami młodymi (0-17 lat), informuje o istnieniu sytuacji braku zastępowalności pokoleń.

3. Uprawianie turystyki w starszym wieku

Starość jest równie istotna, jak każda inna faza życia. Jednak, jak zauważa J. Semków, współcześnie jest ona postrzegana w sposób zróżnicowany³. Jeszcze w połowie XX wieku dość rozpowszechniony był pogląd, że starość jest mniej wartościowym

² *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, GUS, Warszawa 2009, s. 204.

³ J. Semków, *Spoleczne oraz kulturowe wymiary przeżywania okresu późnej dorosłości*, [w:] *Ludzie starsi w trzecim tysiącleciu. Szanse – nadzieje – potrzeby*, red. W. Wnuk, Atla 2, Wrocław 2002.

niż wcześniejsze okresem życia ze względu na pogłębiający się deficyt sił witalnych człowieka. Natomiast na przełomie XX i XXI wieku próbuje się nadać starości nowy wymiar, eksponując jej rangę związaną z różnymi aspektami wartościowego i satysfakcjonującego funkcjonowania jednostki w tym okresie życia.

Ludzie starsi w Polsce należą w większości do zbiorowości marginalizowanej w różnych sferach życia społecznego, mimo że starość może być tą fazą życia, w której mogą być aktywni, twórczy i niezależni od innych. Taką twórczą i aktywną dziedziną działalności może stać się turystyka. Atrakcyjna i dostosowana do możliwości starszego konsumenta oferta turystyczna będzie służyć podtrzymaniu jego fizycznej i intelektualnej sprawności, co przekładać się będzie na korzyści dla całego społeczeństwa. Zdaniem wielu autorów, nabycie przez osoby starsze umiejętności zagospodarowania czasu wolnego i prowadzenie przez nie aktywnego (na miarę sił i potrzeb) stylu życia umożliwi im zachowanie dobrej sprawności psychofizycznej w starości i czerpanie radości także i z tej fazy ich życia⁴.

Sport rekreacyjny i turystyka są zajęciami, dzięki którym ludzie w starszym wieku mogą wyrwać się ze społecznej izolacji i utrzymać na właściwym poziomie stan swojej sprawności i wydolności fizycznej lub doprowadzić do rewitalizacji sił życiowych. Aktywność fizyczna i umysłowa ludzi w starszym wieku jest bowiem warunkiem ich długowieczności⁵. Turystyka sprzyja opóźnieniu procesów starzenia się umysłowego poprzez zmianę wrażeń, a procesów starzenia się ciała poprzez aktywność fizyczną. Ludzi w starszym wieku należy zachęcać do uprawiania rekreacji fizycznej i turystyki o każdej porze roku i dążyć do wyrobienia trwałego nawyku aktywności ruchowej. Bez przyzwyczajień, ukształtowanych w okresie dobrej sprawności fizycznej, trudno bowiem będzie seniorowi być aktywnym do końca życia. Aktywność sportowa i turystyczna seniorów napotyka jednak wiele barier. Najważniejsza z nich to społeczny stereotyp starego człowieka, postrzeganego jako istota schorowana i niedołączna, wymagająca stałej opieki i pomocy, izolowana i izolująca się od rodziny, życia społecznego i społeczeństwa w ogóle⁶. Barrierami, które utrudniają ludziom w starszym wieku dostęp do rekreacji fizycznej – sportowej i tury-

---

⁴ Susułowska M., *Psychologia starzenia się i starości*, PWN, Warszawa 1989; A. Chabior, *Aktywność życiowa i jakość życia seniorów*, [w:] *Seniorzy w rodzinie, instytucji i społeczeństwie. Wybrane zagadnienia współczesnej gerontologii*, red. A. Fabiś, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu, Sosnowiec 2005; M.P. Napierała, *Turystyka w „jesieni życia”*, [w:] *Partnerstwo nauki i praktyki w turystyce – fakty, intencje, potrzeby rozwoju*, red. R. Przybyszewska-Gudelis, M. Grabiszewski, Wydawnictwo Wyższej Pomorskiej Szkoły Turystyki i Hotelarstwa w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2002; I. Bąk, *Wykorzystanie badania ankietowego w analizie zależności zjawisk określających aktywność turystyczną emerytów i rencistów*, Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis, Oeconomica 284 (61), Wydawnictwo Uczelniane Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie, Szczecin 2010.

⁵ *Rekreacja i turystyka w rodzinie*, red. T. Łobożewicz, T. Walońska, Biblioteka Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej, t. I, Warszawa 1994, s. 22-23.

⁶ T. Łobożewicz, G. Bieńczyk, *Podstawy turystyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Warszawie, Warszawa 2001, s. 212.

stycznej, są również wysokie koszty uczestnictwa w tego rodzaju przedsięwzięciach, lęk przed nieznanym i brak nawyków aktywnego spędzania czasu. Oprócz stanu zdrowia i sprawności fizycznej na model konsumpcji osób starych wywiera duży wpływ wiele innych czynników⁷. Na plan pierwszy wysuwa się poziom dochodów w okresie po przejściu na rentę czy emeryturę po zaprzestaniu pracy zarobkowej. Duży wpływ na model spożycia wywiera także stopień wyposażenia gospodarstwa domowego i posiadany majątek, wygospodarowany jeszcze w okresie przedemerytalnym. Drugą grupę czynników różnicujących model spożycia osób starszych stanowi zespół elementów demograficznych, a więc płeć osoby starej, jej wiek, stan zdrowia i sprawności fizycznej, fakt zamieszkiwania samotnie lub przy rodzinie. Czynniki różnicujące model spożycia osób w wieku emerytalnym wiążą się także z innymi wyznacznikami, takimi jak pochodzenie, zawód wykonywany w okresie pracy zawodowej, poziom i rodzaj wykształcenia. Duży wpływ wywiera także miejsce zamieszkania i stan infrastruktury służącej do zaspokajania potrzeb osób omawianej grupy wiekowej.

Rynek usług turystycznych dla seniorów staje się obecnie jednym z najważniejszych rynków szeroko pojętego przemysłu turystycznego. Obserwacja tego rynku w krajach wysoko rozwiniętych wskazuje, że dominującymi globalnymi tendencjami w zakresie turystyki i wypoczynku już są lub będą w najbliższej przyszłości m.in.⁸: rosnący popyt na usługi związane z profilaktyką zdrowotną oraz „przedłużaniem” młodości i życia; rosnący popyt na usługi rehabilitacyjne; wzrastający popyt na wyjazdy poza sezonem; wzrost popytu na spokojniejsze formy sportu, rekreacji i rozrywki; zwiększenie popytu na jakość, wygodę i bezpieczeństwo; wzrost popytu na imprezy dla „aktywnych, młodych dziadków” z wnukami; wzrost popytu na wyjazdy zimą do ciepłych krajów; spadek popytu na kierunki lub produkty postrzegane jako mniej zdrowe czy mniej bezpieczne; wzrost popytu na rejsy oraz imprezy lotnicze; zmniejszenie popytu na imprezy autokarowe.

4. Aktywność turystyczna seniorów w Polsce

Analiza aktywności seniorów w Polsce zostanie przeprowadzona na podstawie badania ankietowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” przeprowadzonego przez GUS w 2009 r. Badanie to dotyczyło wyjazdów w okresie 1.10.2008 r.–30.09.2009 r. i dostarczyło informacji umożliwiających szczegółową charakterystykę zrealizowanych w gospodarstwach domowych podróży turystycznych, określenie ich motywów, kierunków i sezonowości, a także poznanie różnorodnych uwarunkowań wpływających na ich realizację⁹.

⁷ A. Tymowski, *Specyfika konsumpcji w wieku emerytalnym. Encyklopedia seniora*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986, s. 200.

⁸ J. Śniadek, *Konsumpcja turystyczna polskich seniorów na tle globalnych tendencji w turystyce*, „Gerontologia Polska” 2007, t. 15, nr 1-2, s. 25.

⁹ *Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010, s. 16.

Na uczestnictwo gospodarstw domowych w turystyce w znacznym stopniu wpływa wiek członków tego gospodarstwa. Najwyższą aktywnością turystyczną w badanym okresie charakteryzowały się dzieci w wieku 7-14 lat oraz osoby w wieku 25-44 lata (tab. 4). Starsze osoby (w wieku 65 lat i więcej) najrzadziej uczestniczyły w podróżach turystycznych i dotyczyło to wszystkich rodzajów podróży.

Tabela 4. Uczestnictwo w podróżach turystycznych według wieku w danej grupie wiekowej w okresie 1.10.2008-30.09.2009 (w %)

Wiek	Podróże w kraju		Podróże za granicę (2 dni i dłużej)
	2-4 dni	5 dni i dłużej	
Do 6 lat	23,1	28,7	5,4
7-14 lat	27,4	37,7	7,8
15-19	21,9	27,4	7,0
20-24	26,0	20,3	9,5
25-44	27,2	29,1	9,6
45-64	23,0	20,8	8,2
65 lat i więcej	15,1	16,5	3,1

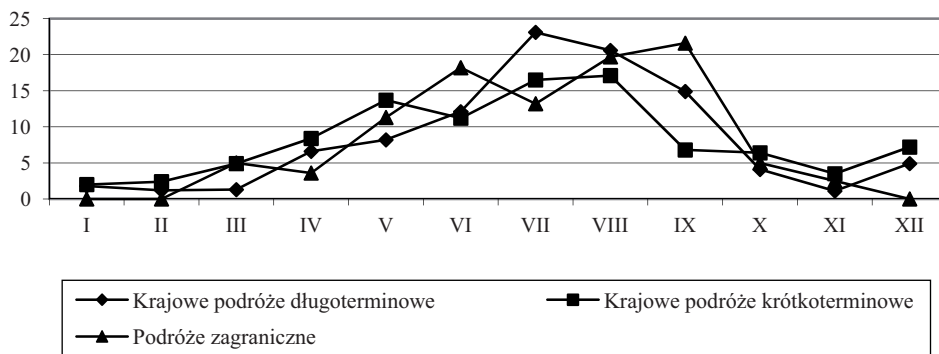
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010.

Analiza ulubionych sposobów spędzania czasu wolnego przeznaczonego na wypoczynek wykazała, że zdecydowanie największą popularnością wśród seniorów cieszyły się cztery sposoby spędzania czasu wolnego: słuchanie radia, muzyki, oglądanie telewizji i wideo (29,6%), czytanie (15,2%), wypoczynek bierny (13,4%), praktyki religijne (12,0%). Aktywność ruchowa jest ściśle związana z wiekiem respondentów. Osoby starsze podejmowały ją najrzadziej spośród wszystkich grup wiekowych. Najchętniej seniorzy brali udział w spotkaniach towarzyskich (8,4%) albo pracowali na działce (8,2%). Stosunkowo rzadko uprawiali sporty i ćwiczenia fizyczne, odwiedzali muzea, wystawy i zabytki oraz brali udział w wycieczkach i imprezach objazdowych.

W badaniu aktywności turystycznej ważne są nie tylko informacje o zrealizowanych wyjazdach lub podróżach, ale także o planach uczestnictwa w turystyce w przyszłości. Tu również obserwuje się wyraźne zróżnicowanie planów urlopowych w zależności od wieku. Prawie 80% seniorów nie miało żadnych planów dotyczących podróży turystycznych w ciągu najbliższych dwóch lat. Jeśli już planowali podróże, to były to przede wszystkim samodzielnie zorganizowane podróże krajowe. Najczęściej plany urlopowe związane były z wyjazdami do rodziny lub znajomych oraz z pobytem wypoczynkowym lub kuracją.

Tylko 16,5% osób w wieku 65 lat i więcej brało udział w krajowych podróżach wakacyjnych (5 dni i więcej). Podróże te cechowały się sezonowością – większość przypadała na okres letni (rys. 1). Według badań GUS, aż 55,8% uczestników takich

podróży realizowało je właśnie w lecie. Podróże seniorów w pozostałych porach roku cieszyły się znacznie mniejszą, choć podobną względem siebie, bo kilkuprocentową popularnością. Wyjątek stanowił jedynie wrzesień, w którym odbyto prawie 15% podróży. Wskaźnik uczestnictwa seniorów w podróżach na 2-4 dni w celach typowo turystycznych latem jest niższy niż w podróżach krajowych długoterminowych w tym samym okresie. W krótkich podróżach (2-4 dni) na terenie kraju latem brało udział 44,8% uczestników podróży krótkotrwałych, wobec 55,8% uczestników podróży długoterminowych. Więcej seniorów wyjeżdżało w miesiącach wiosennych, szczególnie w maju oraz pod koniec roku. Sezonowy rozkład podróży zagranicznych przedstawia się nieco inaczej niż podróży krajowych. Ich nasilenie zaczyna się już w maju i trwa aż do września, w którym występuje szczyt sezonu. W miesiącach typowo zimowych (od grudnia do lutego) osoby starsze sporadycznie wyjeżdżały w celach turystycznych za granicę. Wyjazdy te najczęściej odbywały się do kurortów zagranicznych (np. słowackich) w grudniu w celu spędzenia Świąt Bożego Narodzenia i Nowego Roku.

Rys. 1. Podróże turystyczne seniorów według miesięcy w 2009 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Podróże, których celem jest wypoczynek, rekreacja i wakacje, były najczęściej wskazywane jako główny cel wyjazdów wakacyjnych i stanowiły nieco ponad 40% wszystkich podróży (tab. 5). Dużą popularnością wśród seniorów cieszyły się odwiedziny u krewnych lub znajomych (37%). Nie bez znaczenia były również podróże w celu podratowania zdrowia (15,7%). Krajowe podróże krótkotrwałe miały głównie na celu odwiedzenie rodziny lub znajomych. W badanym okresie w celu odwiedzenia rodziny lub znajomych wyjechało 58,6% uczestników podróży krótkookresowych. Drugim istotnym celem podróży był wypoczynek, rekreacja, wakacje (22% podróżujących). Ponadto na uroczystości rodzinne wyjechało 5,9% badanych, a w celach religijnych 3,7%. Cele podróży zagranicznych są nieco odmienne niż wyjazdów krajowych. Co prawda największy udział w wyjazdach zagranicznych miały podróże związane z odwiedzinami krewnych i znajomych (49,3%), ale uwagę zwraca

ca wysoki udział podróży, w czasie których turyści poznawali architekturę, kulturę i przyrodę (30,8%). Istotny poziom wskazań dotyczył też wypoczynku, rekreacji, wakacji oraz uroczystości rodzinnych. Formy podróży były dosyć zróżnicowane, ale najwięcej turystów wybrało wycieczkę i imprezę objazdową, a następnie wczasy.

Tabela 5. Podróże w gospodarstwach domowych seniorów według głównego celu

Cel podróży	Podróże krajowe długoterminowe	Podróże krajowe krótkoterminowe	Podróże zagraniczne
Wypoczynek, rekreacja, wakacje	40,4	22,0	9,0
Zwiedzanie (architektura, kultura, przyroda)	2,6	3,6	30,8
Uprawianie turystyki kwalifikowanej	0,6	0,8	0,0
Odwiedziny u krewnych lub znajomych	37,0	58,6	49,3
Uroczystości rodzinne	2,4	5,9	6,5
Zdobywanie umiejętności, kształcenie	0,0	0,1	0,0
Sprawy zawodowe, załatwianie interesów	0,2	0,4	0,0
Zdrowotny	15,7	1,1	4,3
Religijny	0,6	3,7	0,0
Zielona szkoła	0,0	0,0	0,0
Zakupy	0,0	3,8	0,0
Inny	0,6	22,0	9,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Turystyka i wypoczynek...* 2010.

Z odpowiedzi respondentów wynika, że z usług pośredniczo-organizatorskich skorzystano w odniesieniu do niespełna 23% podróży wakacyjnych (tab. 6). Dominował zakup pełnych pakietów usług (12,4%), a następnie noclegów (8,2%) i pełnego wyżywienia (6,7%). Krótkie podróże organizowane są na ogół całkowicie samodzielnie. Tylko 7,5% gospodarstw domowych seniorów wykupiło jakiegokolwiek usługi u pośredników. Większość wyjeżdżających za granicę przebywała na wypoczynku zorganizowanym indywidualnie, choć odsetek osób, które zakupiły usługi, był zdecydowanie wyższy niż przy podróżach krajowych. Jest to zgodne z prawidłowościami obserwowanymi praktycznie we wszystkich krajach, gdzie podróże zagraniczne charakteryzują się znacznie wyższym poziomem zorganizowania niż podróże krajowe. Według GUS pełne pakiety turystyczne zakupiło 31% wyjeżdżających za granicę. Natomiast wśród pojedynczych usług najczęściej kupowano noclegi (7,6%) i transport (6,3%).

Tabela 6. Podróże zrealizowane w gospodarstwach domowych seniorów według rodzajów zakupionych usług

Rodzaje zakupionych usług	Podróże krajowe długoterminowe	Podróże krajowe krótkoterminowe	Podróże zagraniczne
Ogółem zakupione usługi w tym:	22,9	7,5	42,7
Pełny pakiet	12,4	3,7	31,0
Nocleg	8,2	3,5	7,6
Transport	0,7	1,3	6,3
Pełne wyżywienie	6,7	0,4	5,4
Częściowe wyżywienie	1,5	0,7	2,2
Lokalne wycieczki i imprezy	1,2	0,0	2,2
Inne	1,8	0,0	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Turystyka i wypoczynek...* 2010.

5. Zakończenie

Z uwagi na starzenie się społeczeństwa przewiduje się wzrost udziału osób starszych w turystyce. Oznacza to, że turystyka będzie w coraz większym stopniu musiała uwzględniać potrzeby i preferencje turystów w zaawansowanym wieku. W tym celu uwagę należy skoncentrować na stworzeniu optymalnej oferty, zbieżnej z oczekiwaniami i możliwościami osób w starszym wieku. Wpłyne to w sposób istotny zarówno na wzrost ilościowy, jak i jakościowy bazy noclegowej, sposoby organizacji podróży, organizacji wycieczek i rejsów oraz czas ich oferowania i politykę cenową. Ludzi w starszym wieku należy zachęcać do uprawiania turystyki o każdej porze roku i dążyć do wyrobienia trwałego nawyku aktywności. Pozytywny wpływ aktywności turystycznej na zdrowie i samopoczucie starszych osób jest niezaprzeczalny i potwierdzony wieloma wynikami badań. Biorąc pod uwagę rosnące zasoby czasu wolnego oraz zwiększającą się liczbę osób starszych, należy przypuszczać, że będą one w przyszłości stymulująco oddziaływać na kształtowanie koniunktury na rynku usług turystycznych.

Z przeprowadzonej analizy aktywności turystycznej seniorów w Polsce wynika, że czynne wykorzystanie ich czasu wolnego wciąż jeszcze jest mniej popularne. Chętniej słuchają oni radia, muzyki i oglądają telewizję, niż uprawiają sport i ćwiczenia fizyczne lub biorą udział w wycieczkach i imprezach objazdowych. Znacznie rzadziej uczestniczą w imprezach turystycznych. Najczęściej ich plany urlopowe związane są z wyjazdami do rodziny lub znajomych, a później z pobytem wypoczynkowym. Podróże, szczególnie krajowe, organizowane były na ogół całkowicie samodzielnie.

Literatura

- Bąk I., *Wykorzystanie badania ankietowego w analizie zależności zjawisk określających aktywność turystyczną emerytów i rencistów*, Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis, Oeconomica 284 (61), Wydawnictwo Uczelniane Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie, Szczecin 2010.
- Chabior A., *Aktywność życiowa i jakość życia seniorów*, [w:] *Seniorzy w rodzinie, instytucji i społeczeństwie. Wybrane zagadnienia współczesnej gerontologii*, red. A. Fabiś, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu, Sosnowiec 2005.
- Changes in Leisure Time: The impact of Tourism*, World Tourism Organization, Madrid 1999.
- Demographic Change and Tourism*, World Tourism Organization and European Travel Commission, Madrid 2010.
- Łobożewicz T., Bieńczyk G., *Podstawy turystyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Warszawie, Warszawa 2001.
- Napierała M.P., *Turystyka w „jesieni życia”*, [w:] *Partnerstwo nauki i praktyki w turystyce – fakty, intencje, potrzeby rozwoju*, red. R. Przybyszewska-Gudelis, M. Grabiszewski, Wydawnictwo Wyższej Pomorskiej Szkoły Turystyki i Hotelarstwa w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2002.
- Prognoza ludności na lata 2008-2035*, GUS, Warszawa 2009.
- Rekreacja i turystyka w rodzinie*, red. T. Łobożewicz, T. Walońska, Biblioteka Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej, t. I, Warszawa 1994.
- Rocznik Demograficzny 2005*, GUS, Warszawa 2006.
- Rocznik Demograficzny 2008*, GUS, Warszawa 2009.
- Rocznik Demograficzny 2010*, GUS, Warszawa 2011.
- Semków J., *Spoleczne oraz kulturowe wymiary przeżywania okresu późnej dorosłości*, [w:] *Ludzie starzy w trzecim tysiącleciu. Szanse – nadzieje – potrzeby*, red. W. Wnuk, Atla 2, Wrocław 2002.
- Susułowska M., *Psychologia starzenia się i starości*, PWN, Warszawa 1989.
- Śniadek J., *Konsumpcja turystyczna polskich seniorów na tle globalnych tendencji w turystyce*, „Gerontologia Polska” 2007, t. 15, nr 1-2.
- Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010.
- Tymowski A., *Specyfika konsumpcji w wieku emerytalnym. Encyklopedia seniora*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986.

TOURISM IN THE FACE OF AN AGING SOCIETY

Summary: The goal of this article is to identify the specific characteristics of tourism of elderly people. The increasing number of elderly people in the population structure is not only a challenge for economic and social policies, but also a powerful new challenge for market of goods and services. Growing in its own mass the buyer power of the participants in this age group will increasingly affect the market of goods and services related to daily life and non-routine goods and services particularly in healthcare, catering and tourism. Moreover, the article analyses tourism activity in Poland. The basis of the study were statistics on tourist travel for people aged 65 and more.

Keywords: demographic changes in the world, aging societies, seniors tourist activity.